

İTÜ EVİ
CUMARTESİ SÖYLEŞİLERİ
“TÜRKLERİN PSİKOLOJİSİ”

Konuşmacı: Doç. Dr. Erol GÖKA
(Ankara Numune Hastanesi Psikiyatri Klinik Şefi)

03.01.2009

---&---

ERSİN ZİHNİOĞLU- Değerli arkadaşlarım; şahsım ve Yönetim Kurulu adına hepinize hoş geldiniz diyorum. Bu karlı bir kış gününde buraya gelip zahmet ettiniz, size ayriyeten bu gayretinizden dolayı da ekstradan teşekkür ediyorum.

Bugünkü konuşmacımız, siyaset okulundan benim de Hocam, Değerli bir insan, Doçent Doktor Erol Göka. Konumuz da “*Türklerin Psikolojisi*”. Kendileri, Hocam, 1952 yılında Denizli’de doğdu. Ortaöğrenimini Aydın’da parasız yatılı olarak tamamladı. 1983 yılında Tıp Doktoru, 1989 yılında Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Uzmanı, 1992 yılında da Doçent olmaya hak kazandı. 1998’de Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği Şefi oldu. Psikiyatrinin birçok alanında yapılan bilimsel çalışmalarda yer almasına rağmen, ilgisi daha çok psikiyatrinin sosyal bilimlerle ve felsefe ile kesişim noktasında yoğunlaşmıştır.

İnsanın dinamik özelliklerine ve grup varlığına olan ilgisi, onu, psikodinamik yönelimi klinik uygulamalara ve grup psikoterapilerine yöneltmiştir. 1991 yılında 6 yıl süren bir eğitim faaliyetini tamamlayarak, *Überlingen Moreno Enstitüsünün* onayladığı “*Psikodrama Asistanı*” belgesini almaya hak kazanmış, “*Psikodrama Terapisti*” olmak için gerekli olan teorik ve uygulamaya dönük çalışmaları yerine getirmiştir. Türkiye Günlüğü ve Türkiye Klinikleri Psikiyatri dergilerinin yayın kurumlarında ve birçok tıp ve beşeri bilimler alanında dergilerin danışma kurullarında bulunmaktadır. Yine ben biliyorum, Hocamın değerli kitapları var, onu da söylemeden geçemeyeceğim. Hocam buyurun konuşmanızı yapmak üzere sizi davet ediyorum.

EROL GÖKA- Önce sizlere bu karda kışta kıyamette geldiğiniz için çok teşekkür ediyorum, sonra da güzide topluluğunuzla beni buluşturan yöneticilerimize teşekkür ediyorum, “1952 doğumlu” dediniz, ne kadar genç gösteriyorum, 1959’luyum efendim, yani bir yanlış anlama olmasın.

Türklerin psikolojisinden bahsedeceğiz. Şöyle bir dilek geçiyor içimden: Yorulup geldiniz, asıl ödül bu toplantının bitişiinde “*iyi ki gelmişiz*” demenizdir benim için. Umarım onun denilmesine vesile olurum.

Türklerin psikolojisi ile 2000 yılından beri ilgileniyorum. CV’mdede duydunuz, gruplarla ilgiliiyim. Psikiyatride *Grup Tedavileri* diye bir tedavi biçimi vardır, öyle olunca “*bu kadar toplumsal konuyla bir doktorun ne işi var?*” diye sorarsanız, var işimiz, yani insan grup içinde varoluyorsa, toplumsal bir varlıkta, onları tedavi etmeye çalışanlar da onların bu toplumsal varlığıyla ilgileniyorlar. Benim eğitimim de asıl olarak grup tedavileriyle ilgilidir. Gençliğimde de siyasetle ve sosyal bilimlerle olan ilişkilerim nedeniyle 2000 yılından itibaren, “*ben ne işe yararım bundan sonra?*” diye sorduğumda, “*hiç değilse bu bilgilerimi birleştireyim, Türkler nasıl bir topluluktur, temel psikodinamikleri nelerdir, onları araştırayım*” diye başladım, o vakitten beri de bu alanda çalışıyorum. *Türklerin Psikolojisi ve Türk Grup Davranışı* diye iki kitap ürettim. Bir hafta içinde *Türklerde Liderlik ve Fanatizm* başlıklı yeni bir kitabım daha çıkacak, çalışmalarım devam ediyor.

Türklerin psikolojisi deyince, böyle bir alan var mıdır acaba akademide? Hani Almanların, Japonların psikolojilerinden bahsedebilir miyiz? Tartışmalı bir alandır efendim. 1940’larda epey moda olmuş bir alandır, “*Kişilik ve Kültür Kavramı*” başlığı altında epey çalışmalar yapılmıştır. Şimdi modası geçmiştir, çünkü bu tip çalışma yapanlar ırkçılıkla suçlanmıştır ve bazıları da bunu hak etmişlerdir. Yani “*doğrudan doğruya bir topluluktan olmak herhangi bir psikolojiyi de yükler mi insana?*” sorusunu daha bilimsel ince eleyip sık dokuyan bir yöntemle, *metodoloji* ile çalışmak gerekir, bu ırkçılıktan korunmak için. O yüzden de ben kitaplarımda, akademide bugün bu konu nasıl çalışılması gerektiği ile ilgili, ırkçılıktan nasıl korunabileceğimizle ilgili gerekli yöntem tartışmalarını yaptım.

Kısaca söyleyecek olursak, burada sözünü ettiğimiz “*Türk*” kavramı, biyolojik ırksal bir özelliği ifade etmiyor efendim, yani ortak yaşantıya, yaşam kültürüne ve özellikle de dile dayalı bir kavramdır. Türk; Türkçe konuşandır, anadili Türkçe olandır. “*Anadili Türkçe olanların kendi bireysel psikolojilerinin dışında, bu anadilde doğmuş olmaktan dolayı, bir ortak psikolojik özellikleri var mıdır?*” sorusuna cevap arıyorum ben. Bence vardır, çünkü annelerimiz bize dil öğretirlerken, sadece nesnelere, şeylere nasıl ad verilmesi gerektiğini öğretmezler, bir yaşama tarzını da

öğretirler. Yani nasıl yaşayacağımız, ufkumuzun nereye kadar gideceği, dilimizde kayıtlıdır. Bir dili öğrenirken bir davranış biçimini de öğreniriz. Neleri öğrenmişiz, ben onları didiklemeğe çalışacağım diyelim.

Peki, “Türkler” deyince, “Türkler” kavramını, Türkçe’yle kayıtlı kılsak bile, tarih boyunca birçok Türkler olmadı mı, sen nasıl bu kadar iddialı konuşabiliyorsun? Hani şimdiki Türkler bari desen, hayır. *“Tarih boyunca Türkçe konuşan ahalinin, toplulukların ortak özellikleri var mıdır?”* sorusuna cevap arıyoruz. Çünkü burada bir tartışma yapmamız icap eder, yani Türkçe konuşanların ortak özelliklerinden bahsediyorsak ve bu dille kayıtlıysa, Türkçe’nin tarihi kadar eski olması lazım davranışlarımızın da. Şimdi ben size desem ki, *“buraya Cumartesi günü güzel güzel geldiniz, Başbakanımız herhalde dışarıda, Suudi Arabistan’da olması icap eder. Dışarı çıktığınızda, saat 16.30 gibi, askerler yönetime el koymuştur, bundan sonra Türkiye başka biçimde yönetilecektir.”* desem çok şaşırırsınız. Yani evet bunun şartları da vardı gibi bir şey olabilir, çünkü siyasi zaman çok hızlıdır, çok hızlıdır. Yine desem ki, *“burada güzel güzel oturuyorsunuz, sohbet de edeceğiz, çıkışta dolar maalesef 3 lira oldu.”* desem, şaşırır mısınız, yani *“evet bekliyorduk”* dersiniz; çünkü ekonomik zaman da çok hızlıdır.

Fakat şöyle bir şey bekler misiniz acaba? *“Şimdi dışarı çıktığınızda, 1,5 saat sonra, Ankara’da ve hatta Türkiye’de başörtülü hiç kimseyi göremeyeceksiniz”* desem, yani insanlar *“böyle bir karar aldık, biz bundan sonra başörtümüzü açtık”* deseler kimse inanmaz. Çünkü siyasal ve ekonomik zaman çok hızlı iken, toplumsal zaman yavaştır; yani on yıllar, yüz yıllar alır değişim.

Bir de psikolojik zaman var, psikolojik zaman inanılmaz derecede yavaştır. Hani *“Can çıkar huy çıkmaz”* diye bir laf var ya, bir kere kişiliğiniz oluştuktan sonra bu değişmez artık. Mesela biz psikoterapide küçük bir tabiatı değiştirmek için, küçücük bir davranışı değiştirmek için, en küçük, milim oynatmak için, en az 1 yıl, her hafta doktorun karşısında 1 saat durmak şartıyla uğraşırız. Bu bireysel davranışlarda böyleyse grup davranışlarında da böyle olması icap eder. Çünkü dille kayıtlıdır, yani büyük ihtimalle grupların psikolojilerindeki değişim, dildeki değişimle orantılıdır. Elbette, psikolojik değişiklikler de vardır, ama çok yavaştır. Bu değişikliğin dile de geçmiş olması icap eder. Büyük ihtimalle, Türk toplumlarının en büyük değişimi, cumhuriyet ile birlikte olmuştur. Çünkü cumhuriyetle birlikte ilk defa, neredeyse

Türkler, gerçekten Türkçe konuşmaya doğru meyletmişlerdir. Bu inanılmaz bir değişimdir, yani Türk tarihindeki, hani siz Cumhuriyetle ilgili, Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili birçok şey biliyorsunuz, benden de çok biliyorsunuzdur ve birçok değerlendirmeleriniz vardır, ama Türklerin psikolojisi açısından baktığımızda, cumhuriyetin, Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları arasından bir şey kurmanın çok ötesinde bir şey olduğunu. Türk tarihinde, Türklerin ilk kez kendilerine gelme hareketi olduğunu ben çok rahatlıkla söyleyebilirim. O yüzden de cumhuriyet çok büyük bir projedir ve daha öncesi tarihimizde, eşi benzeri pek yoktur. (Alkışlar) Bitirdiğimde alkışları hak edeyim istiyorum.

“Bir topluluk nasıl analiz edilir?” konusu mühendislere belki biraz yabancı bir kavram, ama sosyal bilimciler, psikolojik bilimlerden bakanlar, hep bunu dert etmişlerdir. Keşke elimizde böyle bir şey olsa da, dışarıdan gelen, hele hele emperyalistler, bir yere giderken, o toplulukta nasıl davranmaları gerektiğini, oraları nasıl yönetmeleri gerektiğini hep dert etmişlerdir ve bununla ilgili de birçok bilimsel bakış gelişmiştir. Benim özellikle üstünde durduğum, vurgulayacağım bakış, benim çalışmama biraz benzeyen bakış, bir antropologun bakışıdır. Yapısalcılık denilen bir ekolün kurucusudur Lévi-Strauss diyor ki: *“bir kültürü, hangi kültür olursa olsun, analiz edebilmek için, üç şeydeki hareketliliğe bakın: Bir kadınlar, iki nallar, üç dildeki semboller.”* Nasıl değişiklikler göstermişler? Onun dışındaki, buralara bakarsanız, yapıya giderek ulaşırsınız. Bunun dışındaki yapı değişmez. O yüzden *“Yapısalcılık”* deniyor zaten bakışa.

Bu bakış benim hoşuma gidiyor. Yani demin de anlattığım gibi, toplumların ve psikolojimizin değişmeyen kalıpları var. Sanki bir binanın ana iskeleti gibi, temeli gibi değişmeyen bir şey var, ama Levi Strauss'un bu söyledikleri yeterli mi, bence hayır. Onun bu bakışıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Daha farklı bir yol önerim var, yani ben Türklerle ilgili çalışırken kendi çalışmalarımı katalogladığımda, aslında Türklerin temel davranışlarının, bazı ilişki biçimlerinden gidilerek anlaşılacağı sonucuna ulaştım. Biri evrenle ve hayatla, çünkü Türkçe dedim ya efendim, Türkçe dediğimizde bir dil oluşurken, o dilin ya da bu dili konuşan topluluğun temel dertlerinden biri, topluluk olabilmek için de o şarttır, yani bizim bu dünyada, bu kâinata ne işimiz var? İlk Türk topluluğunu hayal edin, *“Burası neresidir, nasıl bir hayat yaşayacağız, nasıl evleneceğiz, çocuklarımızı nasıl yetiştireceğiz, ölülerimizi nasıl gömeceğiz?”* bu

sorulara cevap olması icap eder. Dini ilk şekillendiren soruların bunlardan türemiş olması icap eder ve bu da zaten ilksel dinin temelleridir. İlkel değil, ilksel, primordial, primitif değil. Yani ilksel, bir topluluğun ilk inançları böyle şekillenir. Bunları anlatacağım.

O inançlar dili oluşturur ve biz bu dili konuşuyorsak, kaç dine girmiş olursak olalım, dünyada en din değiştiren topluluk Türklerdir, bunu da buradan haber vereyim. “Her boyaya boyandı, fıstıkiye dayandı” derler ya, bu sözü bulan da Türkler, yani hangi dine girersek girelim, ilksel inançlarımızın değişmemiş olması ve bugün de İslamiyet kılığı altında varlığını sürdürüyor olması icap eder. Söyleyeceğim onları.

Mekânla ilişkiler çok önemli, çünkü yeni bir çalışmam var, sonuna getiremedim, ama kitaplarımda bu var. Türklerin yerleşikliğinden, gerçekten yerleşik bir toplum olmalarından ancak 17. veya 18. Yüzyıldan sonra bahsedebiliriz. Ondan önce neydik? Yarı göçebe ve göçebe, yani çadırla yaşıyorduk. Yerleşik olup olmamak, mekânla ilişki de psikolojinin şekillenmesinde çok belirleyici bir öneme sahip, ondan da bahsedeceğiz. Türklerin yazıyla ilişkileri de çok önemli bir şey, bütün toplulukların yazıyla ilişkileri çok önemlidir, çünkü bugün sosyal bilimlerde kültürleri incelerken, “sözlü ve yazılı kültürler” diye inceleyebileceğimiz, çok açık biçimde vazediliyor ve kanıtları da var bunun. Yani yazı insanın beynini değiştiriyor, ispatlanabilir bir şey bu.

Yanlış duymadınız, yazı beynimizin işleyişini değiştiriyor. Yazı yazmaya başladığımızda, beyindeki değişiklikleri gösterebiliyoruz. Yani sözlü kültürü olmak ya da yazılı kültürü olmak o yüzden çok önemli. Türklere ait alfabeler olmasına rağmen ve bunların tarihi de epeyce eskiye gitmiş olmasına rağmen, Türklerin hâlâ sözlü kültür dairesinde olduğunu söyleyebilirim. Batılılarla aramızdaki en büyük farklardan biri odur. Onları konuştuğumuzda da sanıyorum bazı davranışlarımızın nedenlerini sizler de belki benden daha iyi analiz edebileceksiniz.

Gene ilişki biçimlerine bakmamız gereken şeylerden biri de eşyayla ilişkimiz. Yani mal varlığımızı ne yapacağız, sermaye biriktiğinde neye yatıracacağız ve eşyayla nasıl ilişki kuracağız, çocuklarımıza neyi aktaracağız? Bu da çok önemli bir şeydir. Ona da eşyayla ilişki diyoruz. Bir de kendimizi korumak için geliştirdiğimiz yöntemlerimiz nedir? Mesela bir Yahudi'nin kendini koruma yöntemiyle bir Türk'ün kendini koruma yöntemi topluluk olarak farklı olması icap eder. Çünkü kültür alanları

çok farklıdır ve Türklerin çok kendine özgü silahla ilişkileri vardır. Çok rahatlıkla gene söyleyebileceğim şeylerden biri -burada iddialı cümleler duyacaksınız, ispata da hazırım- mesela tarihin en savaşçı topluluğudur Türkler. Silahla böyle bir ilişkileri olması gerekir; nedenlerini konuşacağız.

Türklerin kendilerine özgü uygarlıkları olmadığını söyleyerek sizi şaşırtacağım, yani uygarlık tarihçilerinden tabii ben bunları öğreniyorum, kendim bir şey söylemiyorum. İnsanlık tarihi incelendiğinde ve uygarlıklar bakıldığında, bize tabii ki öğretmeye çalışıyorlar okullarda, yani bir *Türk Uygarlığı*, *Türk İslam Uygarlığı* gibi kavramlarımız var. Biraz bunlar iddialı kavramlardır. Uygarlık kurucusu olmak anlamında, Türklerin başarılı olmadığını da söyleyeceğim, maalesef bizim kendimize özgü bir uygarlığımız olmamıştır. Ama gene iddia ediyorum ki, Türkler olmasa uygarlık tarihi olmazdı, çünkü bazı yerleşik toplumlar uygarlıklar geliştirirken, onlar arasında arabulucu olan topluluklar gerekiyordu, uygarlık sentezcisi topluluklar gerekiyordu; işte Türkler onlardandır, onların başında gelir. O yüzden, eğer Türkler olmasaydı, Hint, Çin'le, İran'la, İslam'la, Batıyla, modernlikle tanışamayacaktı. Bunların arasındaki geçişi en kolay yapabilen topluluk odur ve bence sanki tarihteki misyonumuz da oymuş gibi. Yani asla Türklerin ırkçı fanatik olmadıklarını, dinci fanatik olmadıklarını söyleyebilirim. Bir uygarlık fanatizmleri de yoktur, her şeye uyum gösterirler ve her şeyin en iyisini hızla alırlar.

Bugün yeter mi bilmiyorum, çünkü çok enteresan bir konu, belki seneye bu cinsiyetlerle ilişkiyi konuşabiliriz. Kadın-erkek ilişkileri de toplumun, bir topluluğun çok özgün ilişkilerinden biridir. Bir topluluğa bakmak istiyorsanız, kadın ve erkek ilişkilerinin nasıl olduğuna bakmak lazım, çünkü çocuğumuzu yetiştirirken biz, nasıl erkek, nasıl kadın olması gerektiğini ve kadınlara erkeklere nasıl davranması gerektiğini de öğretiyoruz. Bu çok özgün bir şeydir, dilimize kayıtlıdır. Türklerde kadın-erkek ilişkileriyle ilgili bir kitabımın taslakları var, hani ilk bilimsel makaleleri yazdım, yayınladım onları, ama çok mühim bir konu. O yüzden belki, vakit kalırsa söyleriz: Çünkü çok konu var, bunları konuşacağız efendim.

Demin ilginç bir söz söyledim, dedim ki: *"İlksel inançlar bir topluluğun dilini oluşturan temel öğelerden biri, evrenle ve hayatla ilgili sorulara verdiği cevaplarından ortaya çıkar ve bunun etkileri hâlâ sürüyordur"* dedim, yani bu dil değişmediğine göre ve psikolojik değişim bu kadar yavaş olduğuna göre.

Nelerde sürüyordur, burada bazı esintiler kalsın aklınızda diye söylemeye çalışacağım. Piknik sevgisi, Türklerin ne kadar piknik sevdiği artık araştırmalara konu oluyor. Hollandalı bakan bir toplantıda söyledi, *“bu adamları alın buradan, çünkü park, bahçe kalmadı, saraylarımızda bile piknik yapıyorlar”* diye. Amerikalı meslektaşından da Dışişleri Bakanından da fırça yedi. Bu gazetelere geçmiş bir şeydir. Ne park, bahçesi? Hazır Hollanda’da adam, orada piknik yapmayacak nerede yapacak? Bizim hastanelerin bahçelerinde piknik yaparlar, yani yol kenarlarında, yani ağaç bulunduğu yerde piknik yapar Türkler. Bunun tesadüf olmuş olması imkânsızdır. Bu tamamen ağaç, eski ağaç inancımızla, orman inancımızla ilgilidir diye düşünüyorum, kanıtları gerekirse konuşuruz,

Su, Türkler ne kadar yıkanır? Eskiden yıkanmazlardı, bazı tartışmalar var, yani hamamı Türkler mi buldu falan diye, yok öyle şey efendim. Yani çadır hamamları varmış da falan filan. Bütün tarihsel kayıtlarda suyla aramızın iyi olmadığı rivayeti, aslında iyidir, çünkü suyu biz kutsal biliriz ve kutsal su kirletilmez. Yani temizleyici olarak gördüğümüz varlık, tabiat varlığı ateştir. Denizliliyim ben, o yüzden ben çocukluğumda hatırlıyorum, çok kirlendiğimizde küllü suyla yıkarlardı. Çünkü o ateşteki külün temizleyici olduğuna inanırlardı. Hamamı da biz İslam olduktan sonra tanıdık, hamam tamamen Roma âdetidir. Araplar da onlardan öğrendiler. Sonradan Batılılar pisleştiler, çünkü Hıristiyanlık dedi ki, *“bu hamamlarda, banyolarda fuhuş var”* yani Hıristiyanlığın gelme nedenlerinden biri de budur, bu fuhuşu engellemek yani. O yüzden de herhangi bir yerin görülmesi çok büyük günahtır Hıristiyanlıkta. Yani Hıristiyanlık kadar tutucu bir din yoktur. Sonra Ortaçağdaki kirlilik o, yani *“bir yerimiz görüneceğine yıkanmayız”* dedi adamlar ve bununla ilgili tonlarca kaynak var. Yani sonradan pisleştirdiler onlar. Hâlbuki biz de onlardan hamamları öğrendik, ondan sonra Osmanlı gerçekten inanılmaz bir medeniyet sentezledi, şimdiki bilgilerimiz o zamana aittir. Son beş yüz yıldır, hâlbuki daha eskilere gittiğimizde, biz yıkanmazdık. Hatta Türklerin ayak parmaklarının arasından ot bittiği de rivayet olunur. Espri olsun diye söyledim, ama böyle kayıtlar var; onu da söyleyeyim size, yani Çin kayıtları var. Nedenini söyledim, su kutsaldır çünkü suya tükürülmez, işenmez, pislik atılmaz suya. Çünkü büyük ihtimalle hayatın kaynağı olarak görmemiz çok önemli, bir de göğü yansıtan bir şeydir su. Değil mi, yani Göktanrı’nın siması orada gözükür, o yüzden de su bizim için kutsaldır.

Niye bunları konuşuyorum ben? Güzel güzel gülüyoruz. Şimdi de, mesela her gün yıkanmak falan gibi şeyleri çok öğretemeyiz halkımıza, bunu yöneticilerimiz bilsin diye söylüyorum. Ben yatılı okudum, haftada bir gündü hamam günü, bir de gençlerin, iki olsun diye uğraştık, ama izin vermediler yani. İşte gusletmek gibi bir derdimiz var şimdi. Bitlis'te mecburi hizmet yaptım, Van Gölü'nün kenarında çimerler yani, Van Gölü'ne üç kere girer çıkar, abdest tamam yani.

Hızır kimdir? Hızır, ne olduğu İslam tarihinde oldukça tartışmalıdır, çünkü Kuran-ı Kerim'de Hz. Musa'nın yanındaki, ona yol gösterici insan diye bilinir, ama Hızır isim olarak geçmez. Oradan bir sürü diğer topluluklara, Müslüman olan topluluklara göre Hızır inançları gelişmiştir. Bizim Hızır'ımız boz atlıdır, boz atlı Hızır. "boz atlı Hızır yoldaşın ola" denir. Alevi-Bektaşî arkadaşlarımız çok iyi bilirler, yani Hızır inancı çok canlı biçimde durur orada, çünkü Göktanrı, Türklere korusun diye boz atlı yol iyisi vermiştir. "Sen bunlar nereye giderse tepelerinde ol ve bunları koru" diye. Yani âdetâ Göktanrı'nın elidir o. O yüzden de nerede dara sıkışsak, boz atlıdan yardım isterdik, sonra İslam olduktan sonra bu boz atlı Hızır olmuştur ve hâlâ Hızır'dan medet ummamızı sürdürürüz.

Lokman da öyledir efendim, yani Lokman da İslam tarihinde vardır, hatta eski Yunanda da Lokman'a benzeyen varlıklar vardır. Fakat Lokman büyük ihtimalle Araplarda vardır mesela. Lokman bir süredir aynı zamanda, yani bizzat ayette de Lokman adı geçer, Lokman'a verilen bilgiden bahsedilir. Bu bilgi, büyük ihtimalle felsefi bilgidir. Eski Yunanda da, Araplarda da felsefe geleneği var, Türkler ne yapsın? Öyle filozof filan nerede? Yani İslam olduktan sonra Maveraünnehir'de filozoflarımız çıkmış, ama ondan önce yok böyle bir şey. Kim var Türk toplumunda? Yaşlı bilgiler var, şaman yani din adamları var, ötekiler savaşıyor. Bir de otacılar var, tabipler. Şimdi Lokman'a verilen bilgiyle bizim bir tek derdimiz var, dertlere şifa bulmak. O yüzden Lokman'ın hekimleştiği yer, yani Kuran-ı Kerim'deki Lokman'ın hekimleştiği yer, sadece Türk kültürüdür. Araplarda böyle Lokman Hekim falan yoktur.

Demek ki bu da eski inançlarımızla ilgili. Felek de eski astronomiyle ilgili bir kavramdır. Araplardan geçmiştir Türklere, ama hiç kimse felekle kozlarını böyle paylaşmaz. Giderek eski astronomi inançları modernleşmiştir ve bilimselliği en köklü şeylerden biridir astronomi. Geleneksel bilgiyle çok kaynaşmış biçimde sürer. Bizimki

öyle değildir, biz doğrudan doğruya, gene Göktanrı inancı ve Göktanrı'nın sistemiyle ilgili şeyler düşünürüz ve felek bir kere kaderimizi belirlediğinde de bundan çıkış olmaz diye düşünürüz ve bunlar dilimize yerleşmiştir ve bunun İslam'la falan hiçbir alakası yoktur.

Evet, sadece benim çalışmalarım değil, antropolojide, folklorda birçok çalışma, eski inançların hâlâ sürdüğüne dair çok fazla delil var, yani İslam kılığı altında sürüyor. Bunu oradaki bir konferansında ilahiyatçılara da söyledim, hiçbir itiraz gelmedi; şunu söyleyebilirim: Bir şeyimiz olsa, yani bir skala, bir cetvel oluştursak, Şamanik inançları yazsak, şu Şamanik inançtır, şu İslam inancıdır diye ve insanlara hangisine inanıyorsunuz diye sorsak, hani bizim millet dini uygulamaları sever, ama cuma namazı çıkışında insanlara sorsan üç tane sure okuyamaz kimse; yani en çok bilen bile İslam'la ilgili bilgileri de çok zayıftır. Bunları sorsak, “şunun hangisi sizin inancınıza uyar?” diye, yüzde 70 Şamanik çıkarız, yüzde 30 Müslüman çıkarız, var mı itiraz? Hiçbir ilahiyatçıdan ses çıkmadı. Böyledir, yani birçok inancımız, eski Şamanik inancımız İslam adı altında varlığını sürdürür. Bugün yine çok açık biçimde ispat edilmiştir ki, Alevi-Bektaşî inancındaki -tabii ki o İslamlaşmanın yollarından bir tanesidir, ben hiç onu tartışmam bile. Ben sadece eski inançların süren etkilerinden bahsetmeye çalışıyorum- dede-baba geleneği, tamamen Şamaniktir, yani eski Dede Korkut'un, Korkut Ata'nın, eski din büyüklerinin İslamlaşmadan sonra sürmesinden ibarettir. Bu artık ezbere bildiğimiz bir şeydir, böyle kabul edilir. Alevi-Bektaşî inançları zaten eski inançlarımızın en canlı sürdüğü yerlerdir.

Peki, Sünnilerde farklı mı? Hayır, canım, ne farklı olsun? Ben bir Sünni köyde yetişip büyüdüm, inanılmayacak kadar benzerlikler var, ama sadece adları değişiktir. Türkler eski inançlarından dolayı, çok mistik karaktere sahiptirler, zaten İslamiyet de, birçok başka din de Türklere bu mistik yoldan girmiştir, tarikat yolundan girmiştir; hâlâ bugün tarikatlar çok güçlüdür. Hatta bana sorarsanız bunu çok rahatlıkla söyleyebilirim, siyasi inançlarımla ilgili de bir şey söylemiş olmuyorum bunu söyleyerek. Mesela, Şah İsmail Safeviliği bir tarikat yönetimi idi, yani tarikat devleti yönetmişti. O zaman tek bir tarikat yönetiyordu, şimdi sanıyorum 5 tarikat yönetiyor bizi yani. Aynen o mistik inançlar varlığını sürdürür, çünkü gizli olan şeylere halkımızın inancı çok yüksektir ve bunu kırmak çok zordur. Bu kadar, hani cumhuriyet

büyük devrimler yaptı dememe rağmen, bugün mesela çok rahatlıkla bir tarikatlar konfederasyonu yönetiminden bahsedebiliriz yani Türkiye’de.

Bu mistik inançlar, tıpla ilgili olarak da bütün şiddetiyle varlığını sürdürmektedir. Hani bizim millet, tabii ki her türlü gelişmeye çok açıktır, her şeyin en yenisini Türkiye’de bulabilirsiniz, tıbbi uygulamaların da, o yüzden de bizim tıbbımız - çok açık biçimde söylüyorum- Avrupa tıbbından daha ileridir. Çünkü niye biliyor musunuz? Biz en ileri olanı almaya çalışırız ve Amerikan tıbbını aldığımız için, Avrupalılar da daha kıskanç olduklarından ve kendi eski ekollerinde ısrarcı olduklarından dolayı Türk tıbbı Avrupa tıbbını geçmiştir. Çünkü almazlar, Fransız’a Amerikan usulünü nasıl benimseteceksin? Ama biz en gelişmiş ne varsa onu alırız. Bu böyle olmasına rağmen, yani Türkiye’de tıp hayli gelişmiş olmasına rağmen, halkımızın inançları ve tıpsal inançları hâlâ eskisiyle büyük oranda benzerlik göstermektedir. Hekimler de onların gözünde Şaman gibidir. Benim bir halam vardı Denizli’de, ben Tıp Fakültesi öğrencisiyim, Tıp Fakültesi öğrencilerine yakınları böyle çok konuşurlar nasıl doktor olması gerektiğiyle ilgili. Dedi ki, *“geçenlerde doktora gittim, doktorun cehaletini görüyor musun? Bana neyin var diye sordu. Ben de dedim ki, onu sen bilececeğin.”* Yani bu tamamen hekime Şamanik bir vasıf yüklemektir. Birçok insan da öyledir, zor bilgi alırsınız hastadan. Varsa bir marifetin sen bil. Yahu, ben nasıl bileyim? Yani ben senin gösterdiğin yoldan gideceğim, senin şikâyetin beni hiç... Anlatamazsınız yani.

Şunu da söyleyebilirim, mesela özellikle Anadolu’da bu sanıyorum biraz değişmiştir. Bir doktor ne kadar ululanıyorsa, ne kadar çok iyi doktor deniyorsa, büyük ihtimalle orada bir soru işareti koymamız icap eder. Çünkü Şaman olduğu için onu yüceltiyorlardır, gerçek bilimsel uygulamalara, gerçek modern tıbaa yer verse adam, halk tarafından sevilmez, yani o beğenilmez. Halktaki o inançları sezen hekimler, çok onların dilinden konuşurlar ve onlar yüceltilir. Ona hemen Şaman atfı yapılır ve her yerin öyle büyük doktorları vardır.

Evet, burada yazıyı da takip edebiliyor musunuz bilmiyorum. Bu kadar mistikliğe yatkın olan ve bunu eski inançlarla, bunun İslamiyet’le hiçbir alakası yoktur bunların. Eski inançlarından dolayı bir topluluğun içinde de din adamlarının elbette yeri olacaktır. Her zaman yüzde 15-20’lerde oy alan, din ağırlıklı bir parti olacaktır burada. Din ağırlıklı bir parti olacaktır; çünkü zaten müşterisi hazır yani. O yüzden

mutlaka, bu toplumu değiştirmeye çalışan insanların da bu özellikleri bilerek hareket etmesi icap eder. Bu bizim halkımızın ayıbı falan değil, biz böyleyiz yani. Hani sen de aydınsan ve hele hele onları dönüştürmeye aday bir aydınsan ve siyasi aydınsan, mutlaka bu dönüşümün nasıl olacağıyla ilgili de kafa yorman icap eder.

Evet, İslamiyet'te ruhban sınıfı yoktur, ama Türkiye'de vardır çok açık biçimde. Her mahallenin ruhbanını ben çıkarabilirim size, ama bunlar da hep Şamanik inançların devamından ibarettir. Halkın *"hocanın dediğini yap, yaptığını yapma"* demesi de Şamanik inancın çok açık ispatlarından biridir, çünkü kimse çocuğunun Şaman olmasını istemezdi. Şamanlar yarı deli insanlardı, ama Göktenrı ile bağlantı kurabilen de onlardı. Yani bilgi ondadır, sırlar ondadır, ama aman çocuğum da onlardan olmasın istenilir. Hocaya hem güvenilir, hem de yaptığında da bir delilik vardır diye tam da güvenilmez. Yani bizim topluluk olarak din adamlarıyla ilişkimiz böyledir. Evet, hayatla ve evrenle ilişkilerimizle ilgili konuları geçmek zorundayım, yoksa çok söylenecek söz var gerçekten de.

Göçebelikle ilgili biraz konuşalım, mekânla ilişkimiz, inşaatçıları özellikle ilgilendiren bir şey bu. Göçebenin yerleşikten en önemli farkı, mekânla kurduğu iğreti ilişkidir. Yani mekânla ilişkiniz iğretiye eğer, bu ceketin üstümüzde iğreti durması gibi bir şeydir; yani yerleşik hayat da üstümüzde iğreti durur.

Birlikte bakalım şimdi, göçebelik kalıntılarımız nelermiş. Türkiye'de şöyle bir araştırma yapsak, "biraz önce Başkanımızla konuşuyorduk, yani Ankara ne kadar gelişti" diye. Batılı bir şehir gelişmez, durur yerinde ve aşağıya doğru gelişir, incelik, estetikleşir. Biz de genişliyoruz, çünkü sürekli ev yapıyoruz ve oradan oraya, oradan oraya taşınıp duruyoruz. Bu göçebelikle ilgili bir şeydir, henüz yerleşmediğimizle ilgili bir şeydir. Taksici Melih Gökçek'i çok seviyor, *"Hocam, bu yol bitince çok rahat edeceğiz"* diyor. Dedim ki, *"yahu, ben 30 senedir Ankara'da oturuyorum, hep rahat edeceğiz diye hep yol yapılıyor orada."* Melih Bey kaldırım yaptı, 50 yıllık diye, duydum, bu seçim değil, ondan önceki seçimde 50 yıllık kaldırım yapacağım dedi. Yahu 5 kere değiştirdin kaldırımı, hâlâ hepsi kırık. Yani biz beceremeyiz bu işleri. Bu hem yöneticimizle ilgili bir şeydir, hem bizimle ilgili bir şeydir, çünkü çok hareket halinde bir topluluğuz biz. Hep oradan oraya gideriz; yaylak, kışlak geleneğimiz istesek de istemesek de sürer, sürmektedir. Bayramda ne kadar rahattık Ankara'da, çünkü niye biliyor musunuz? Yozgatlılar gitti, Çankırılılar gitti memlekete. Siz biliyor

musunuz, tabii ki biliyorsunuzdur, Ankara'da her siyasi parti Yozgatlı bir aday çıkarır, çünkü 300 bin Yozgatlı varmış Ankara'da. Ben daha ne konuşayım göçebelikle ilgili? Yani her yerin Yozgatlıları, Sivaslıları, Çankırlıları bellidir değil mi? Brüksel'e gidiyorsunuz, orada mesela "Brüjülüer Derneği" falan, böyle bir şey olur mu yani? Yerleşik yerler, herkes kendi yerine sahip çıkar ve yerindedir. Mesela, bizde Kızılay'a gitsek, her ilin bir derneği var, hemşeri derneği falan var. Göçebeliğin bundan daha açık ispatı olabilir mi? Neyse, boş verelim onları, bunları halimizi görelim diye söylüyorum, kimseyi küçümsediğim falan yok. Ben de onlardanım, ben de Denizlililer Derneği üyesiyim yani.

Ev içi yaşantımız da çadır gibidir, yani sizlerinki nasıl bilmiyorum, ama biz değiştirmeye çalışıyoruz. Tek oturma odası vardı değil mi? Çadırın köşesi, yani öteki misafir odası tutulur buraya misafir gelecek diye. Oturma odasında hayat geçer ve adı da 'hayat'tır zaten birçok yerde. Çadırlarda da öyledir; yani ayakkabılar dışarıda çıkarılır. Bizim Merkez Bankamızın Başkanını nasıl ti'ye almışlardı, pabuç dışarıda çıkıyor, adam ne yapsın ya öyle görmüş yani. Yatılı misafir olur mu yahu, ayıp bir şeydir, senin evinde elin insanları gelip yatar mı, bizde yatar; yani yatmamak ayıptır. Bizim Denizli'den birisi gelecek de, onu otele bırakacağım falan, çok ayıp bir şeydir. O milletvekilleri eşleri neler çekiyor, yazık yani. Yüklük vardır ya arkadaşlar, bunlar çadır düzenidir, çadır ev düzenidir. Böyle ev olmaz. Evet, işte çadırımız. Bu ne, bu kötü çadır, bu Ilgaz Dağlarında hâlâ insanlar, göçebe aşiretler var, ama siz biliyor musunuz, hâlâ birçok köyde, dağa yakın köylerde, insanlar, özellikle hayvancılıkla uğraşanlar Nisan ile Eylül arasını dağda geçirirler. Orada çadır kurarlar, burada Ilgaz Dağlarında böyle bir amca, bu has Türkmen yani, öyle çingene filan değil. O küçük kız da Emine. Emine'nin anası üniversite mezunu, ama yazın dağda yaşıyorlar.

Unumuz, bulgurumuz, yufkamız, tarhanamız diye sayıyoruz ya, bunları saydığımızda zaten göçebe olduğumuzu ispat ediyoruz demektir değil mi? Pastırmayı, sucuğu da söylersek, bir de bunlar göçebe yiyecekleridir zaten. Yani dayanıklılık esastır, kolay biriktirme esastır değil mi? Ziraatla ilişki kısıtlıdır, bunlar hep köyden gelir hâlâ. Niye biz ekonomik krizden korkmuyoruz, işte göçebeyiz de ondan, köyle bağlantımız var yani.

"Sormak ayıp olmasın" lafı çok eski kitaplarımızda var, çünkü göçebe gider ya "sormak ayıp olmasın, burası neresi?" diye soracak, "sormak ayıp olmasın" dilimize

yerleşmiş klişelerden biridir. Peki, şunları biliyor musunuz? “Lök gibi oturdu, beserek gibi adam, maya gibi kız”, lök, beserek ve maya nedir? Deve, deve. Değişik yaşlarda develer yani, hani dil çok önemli diyorum ya efendim.

Göçebeliğimizin daha da ispatı, hiçbir dilde malla hayvan aynı anlama gelmez. Biz “mal” dediğimizde hem hayvanı kastederiz, hem malı, emtiayı kastederiz yani. Daha ne konuşayım ben? Yani dil daha kendi şeyini bile üretememiş. “Mal canın yongasıdır” dediğinde, şimdi ev için kullanıyor ya Türkler, hayır efendim, eskiden inek, öküz için falan kullanıyorlardı, mal oydu.

‘Türk tipi demokrasi’yi de söylememiz lazım, göçebelikle, göçebe demokrasisi diye bir şey vardır. Bunu sosyal bilimciler çok tartışırlar, ama göçebe demokrasisi, göçebe kurultayı sadece başların, yani her soy boyun başı gider toplanır, aralarında karar alırlar. Kendi boy beyi de diğerlerine danışır, kurultaylar vardır. Şimdi bizim demokrasi geleneğimiz de aynen öyle, partiler var, ama böyle parti mi olur? Öyle modern demokratik partiler falan değildir bunlar. Bir tane bey var, etrafında topluyor kendi danışmanları insanları, parti o kadar. Ötekiler, vakitlerinin önemli kısmı ‘kim bizi seçer? İle geçiyor, ondan sonra sahte kurultaylar falan.

“Kaldırım mühendisimizin olmamasını da lütfen kaydedin. Yani demin söylemeye çalıştığım, burada kaldırım yapmayı bilmiyoruz biz. Batılı bir şehre gittiğimizde ilk dikkatimizi çeken şey kaldırımdır. Kaldırım mühendisi lafı çıkmış da, “Ne iş yapıyor senin oğlan?” “Kaldırım mühendisi” diyorlar, ama keşke olsa kaldırım mühendisi. Yani Kürtçe enstitü kuracağımıza kaldırım mühendisliği kursak, sadece ona binaen, vardır tabii ki mühendislerimizin o işe bakan kısımları ama.

Evet, böyle bir karikatür bulmuşuz, demin dediğim göçebe demokrasisidir bu, değişmez. Yani burada Sayın Baykal’ı aldık, ama her birini alabilirdik yani, hiçbirisiyle bir derdim yoktur, Baykal’ı da severim, ama budur; yani beyimiz oturur, hemen kendi danışmanlarını bulur, ötekiler partili filan değildir yani.

Biraz göçebelerin psikolojisinden söz edelim. O iğretlilik dediğim şey çok önemli gerçekten de, yani yarın çekip gitmek için dengimiz hep hazırdır. Yarın nereye gideceğiz? Evlerimizdeki şey de öyledir, bir süre sonra sıkılırız evlerden. “Nereye taşınısak acaba? Şurada bir ev buldum” falan, hanımların en çok gündeme getirdiği laflardandır, bazen beyler de gündeme getirebilirler. Hep yolla, yönle ilişkilidir, hep gidişle ilişkilidir hayatımız, gözümüz hep yoldadır. Bu tabiatımız aslında çok olumlu

bir şeydir. Mesela, Türklerin başına gelen felaketler yerleşik bir topluluğun başına gelmiş olsaydı, isyandan geçilmezdi.

Göçebelik, aslında insanda inanılmaz bir direnç de oluşturur. Şöyle ki: Sürekli tabiatı izlediğinden ve tabiat da hep değiştiğinden dolayı şöyle bir şey olur: “*Sabret, sabredelim geçecek. Bak, yazın sonu bahardır, kışın sonu bahardır.*” Türkülerimiz hep böyledir, hep sabır üstünedir. İslamiyet’te sabır bu kadar vurgulanmaz. Bunu Türkler vurgular, çünkü bilir o, bu dünya kimseye kalmaz, bu beyler paşalar geçicidir, onlar gider, yerine başkaları gelir. Hep kış devam etmez, o yüzden de bu halkı isyan ettiremezsiniz. Ama o kadar varsa içimizde devrimciler falan filan, yok öyle bir şey olmaz, bir daha 15-16 Haziran olayları falan olmaz. Öyle gelir geçer yani, kimse burada isyan etmez. Bunu siyaset bilimciler başka isimlerle adlandırıyor, ama ben psikolojiden baktığımda bunları görüyorum yani.

Gene bu çakıl taşı hikâyesi çok önemlidir. Türkler kadar vatansever bir topluluk yoktur. Biz ne zaman vatan yaptık burayı, geldik, adamlardan aldık, ondan sonra çok enteresan bir tarihimiz vardır değil mi? Birisi yazsa da okusak; yani Anadolu’ya nasıl geldik ve Anadolu nasıl Türkleşti? Çok güzeldir tarihi, hani ben biliyorum da çok çalıştım, çünkü çok tartışmalıdır da. Hani geldik de insanları kestik falan mı? Yok, öyle bir şey olmadı, hiç iki topluluk cebelleşmedik burada geldiğimizden itibaren. Bunlar konu değil, konumuz şimdi şu: Şurada tarihimiz 1000 yıldır burada değil mi efendim? 1000 yıldır buralıyız yani. Çakıl taşını bile vermeyiz. Şimdi bu benim için çok enteresan bir şeydir. Ne zaman geldin, ne zaman benimsedin yani? Adamların şehirleri var, Batıda 5000 yıllık şehir, aynı şehir duruyor. Geçenlerde Barselona’daydım, duruyor şehir. Biz diyoruz ki, “*burası uygarlıklar beşiği Anadolu.*” O kadar saygılıyızdır biz, şehirlerin adlarını bile değiştirmemiştir. Mesela ben olsaydım, ilk önce şu Kayseri’nin adını bir değiştirdim, *kayzer*’den geliyor adı değil mi ya?

Her yer böyledir efendim, iki tane bizim kurduğumuz şehir var, tartışmalı o da. Birisi benim yer, Denizli, orası da şimdiki Denizli değil, daha Denizli’nin girişinde bir Denizli vardı, Honaz’ın olduğu yerde, ama orada da gene Bizans yerleşimi vardı. Bir tanesi de Eskişehir. Her yere gelip konduk biz ve isimlerini bile değiştirmedik. Öyle bizde fanatizm filan olmaz yani. O yüzden Türklerin en sevimli özellikleridir bunlar aslında. Her neyse, fakat bu kadar fanatik olmayan, bu kadar ırkçı-fanatik olmayan,

bu kadar dinci-fanatik olmayan topluluğun vatan fanatizmi inanılmazdır yani. Bu, o tabiatla kaynaşmakla ilgili bir şeydir. Yani o çakıl taşıyla gerçekten bir bağlantısı vardır insanların, vermez. Orayı çok kolaylıkla benimser, çünkü konuşur onlarla, yani burada kurt, kuş, dağlar, her şey konuşur insanlarla ve Türk oraya gittiğinde de orayı benimser. O yüzden Avrupa'ya Türkleri almakla iyi mi etti adamlar, kötü mü etti bilmiyorum yani. Oraları da bizim vatanımız derlerse, hiç şaşmam yani.

Evet, mekânla ilişki konusuna gelelim. Çok konuşulacak şey var gerçekten de, ama sanıyorum anlatabiliyorum bazı davranışlarımızın kökenlerini. Sözlü kültür çok önemli dedim, biz sözlü kültür dairesindeyiz, Karacaoğlan. Bu söz çok önemli bir şey tabii. Yazı yazdığımızda yazıyla ilişkimizle konuşurkenki sözle ilişkimiz çok farklı iki ilişki tarzıdır. Yerleşikler güzel binalar yaparlar, ama göçebeler çok güzel konuşurlar, yani söz ustaları çoktur bizde. Yani her köyün çok güzel konuşan bir adamı vardır. Âdeta biz de sözden bina dikeriz. Söz çok görkemli bir şeydir çünkü. Sanki o göçebeliğin o hareketini, seyyalitesini, cevvaliyetini sözü sabitleyerek aşmaya çalışır gibi, bazı yazarlar böyle diyor, ben de çok etkilendim ondan, ama bazıları da diyorlar ki: *"hayır, yazıya kaydetmediğimiz için biz bilgileri, güzel söz bulmak zorundayız, veciz söz, kalıp sözler, atasözleri, çünkü o zaman bellek bunu taşıyabilir, yani bu kadar atasözleriyle konuşmamız, bu kadar belagatlı konuşmamızın nedeni budur"* diyorlar.

Habermas diye bir adam var, çok meşhur bir sosyal bilimci, hâlâ da yaşıyor, bizim TÜBİTAK'ta konferans vermeye geldi, yıkıldı orası, ben de gittim tabii. Adam konuşmayı bilmiyor ki, yazıdan, kâğıda almış okuyor. Çok şaşırdık hepimiz, hani biz hepimiz çok beğeniyoruz Habermas'ı falan, büyük bir düşünür bekliyoruz, öyle bir laf diyecek, biz yıkılacağız falan, çıktı okudu bildirisini yahu. Güzel de okumadı üstelik yani. Çünkü adam için önemli değildir ki bu. Bizde büyük düşünür, ağzı güzel laf yapan adam, arada bir de şiir okuyacak tabii. Adam *"Şiir Okuyan Adam"* başlığıyla iktidara geldi ya.

Evet, yazıyla aramız hoş değildir. Orhun Abidelerinin yazıcılarını Çin'den getirdik, *"Çin'den Bedizci getirdim"* diyor. Getir bakalım, yani yazıcı getirtmemiz öyle yeni bir şey falan değil. Göktürkler de bilen insanlarını, sanatkârları dışarıdan getiriyorlardı.

Bir Türk düşünce hayatı, yoktur böyle bir şey, hani batıdakine benzer ekoller, yani cumhuriyetle birlikte olmaya başlamıştır. Onlardan çok umut varım doğrusu, ama tarihimize baktığımızda, bir düşünce geleneğimiz falan, öyle bir şey yok. Varsa da büyük düşünürlerimiz vardır, ama İslam dairesi içindedir. Yani Farabi çok büyük bir düşünürdür, ama Türkleri kendisi de çok sevmezdi zaten. Yazılarında, büyük Türkler, hani âlim olmuş Türkler nedense Türkleri sevmezler, çünkü bakın nesini sevecek adam yani, göçebe, yazıyı bilmiyor, kendisini takdir etmiyor, kendisini takdir edenler başkaları, o yüzden de topluluktan kopar. “Çıktığı kovuğu beğenmemek” diye bir laf vardır, bizim okumuş adamdan da, bizim millet hem sever, hem çocuğu okusun ister, hem de sevmez, çünkü yabancılaşır ona. Ondan sonra “beğenmiyorsun, sen yabancılaştın, çıktığın kovuğu beğenmiyorsun” gibi laflar çoktur insanımızda. Ama bu bir açmazdır; nereye gitsin adam, bir daha köye dönüp gelemez ki o bilgiyle.

Evet, mimari, musiki ve şiirde çok iyiyiz tabii ki. Yani bir Türk medeniyeti kurulacaksa, bunlar üstüne kurulacaktır. Mimariye katkılarımız inanılmazdır, çünkü o mekânla bu iğreti ilişki inanılmaz bir yaratıcılık geliştirmiştir. Siz benden iyi bilirsiniz, İslam tarihinde de kubbe ve minarede, Orta Asya’dan getirdiğimiz bilgilerin, İslam mimarisine katkıları çok fazladır.

Yazıyla ilişkimizi görüyorsunuz, işte bu yani. Adam daireyi satacak, ama yazısı bu kadar. İddia ediyor, Allah’tan şu emlakçiler çıktı da, bu “satılık ev” yazılarını düzgün görebiliyoruz. Eskiden dört tanede üç taneydi, “satılık” yazamıyor insanlar yahu. Cumhuriyetin eğitim politikaları tam bir skandaldır yani. “Satılık” lafını öğretememiştir lise mezunlarına, okuyorsunuz değil mi efendim? Resmini çekmişler yani, böyledir, “satılık” yok, “satılık.” Dupleksi falan nasıl yazdıracaksın garibana, bunu yazan lise mezunudur, eminim buna. Sözlü kültür bu demek işte, anlamaz yazıyı.

Evet, burada iddialı bir şey daha var. Bence Türkiye’de işlevsel okuryazarlık yüzde 25’tir. Yani lise mezunları belki hani televizyonda altta yazı geçerse takip edebilir, ötekileri unutuyorlar. Amerika’da bile ilkokul sonrası unutma oranı çok yüksektir. Adam diyor ki “okuryazar oranınız bilmem ne” Sen sorunca adam öyle diyor. Sayımcı geliyor, “okuma yazma biliyor musunuz” “ilkokul mezunuyum”. Hatta sahil kesiminde de yaşıyorsa o İngilizce de bilir şimdi. Anlatabildim mi, öyle çıkıyor rakamlar. Yahu şuna ciddi ciddi bak, işlevsel okuryazarlık diye bir kavram vardır. İşlevsel okuryazarımız ancak liseyi bitirenlerle eşitir, liseyi bitirenler de öyle yazıyor

işte dubleks daireyi. Halimiz perişandır yani, çünkü yazıyla aramız iyi değildir. Gazeteciler boşa uğraşıyorlar, gazete satacağız falan diye. Bir de televizyonu da getirdik ve çok kanallı yaptık ya, bitti bizim yazıyla ilişkimiz. İnanamıyorum ben, siz ayırt edebiliyor musunuz, ilkokul mezunuyla lise mezununu ben ayırt edemiyorum yani. İnsan tahmin eder değil mi, bu kadar emek vermiş devlet, okutmuş, bu tahsilin yansması lazım. Hayır, efendim, adam aynen, biz bak ne kadar uğraşıyoruz, tamam Denizliceyi kırmak zor, ama çaba gösterince de biraz oluyor yani. Şive konuşuyor adam ya, lise mezunu, öğretmen öyle konuşuyor. Bunlar hep işimizin olduğunu gösteren işaretlerdir.

Evet, onu da söyleyeyim, sizin de başınıza gelmiştir, bütün dersleri iyi olan çocukların başına gelen bir şey vardır. Anneleri, bir yandan hizmet üretir, “*oğlum bir şey istiyor musun, çay getireyim mi, acıktın mı?*” falan, bunlar çok güzel değil mi, okumayı çok destekler, ama eğer sen onun tanıdığı süreden daha fazla kitabın başında kalmışsan, “*vah vah, çocuğun gözü bozulacak, oğlum kafayı üşüteceksin, bu kadar çalışılır mı?*” Bunlar hepimizin duyduğu laflardır, anlatabildim mi? Bu halkın yazıyla ilişkisini gösteren çok önemli işaretlerdir bunlar, hani bunlar çok tanıdık, yani o psikolojiden bakınca bunları görüyorsunuz işte. Her zamanki yaşadıklarımız, ama biraz da daha derinden baktığınızda, sorunun ne kadar büyük olduğu ortaya çıkıyor.

Bir de bu Internet belası çıktı başımıza. Ben dedim ki: “*Türkler televizyonla birlikte artık yazıya dönmek şanslarını kaybettiler*”, çünkü herkes sabah akşam televizyon izliyor, bir de 24 saat yayın yapıyorlar. Şu Internet çıkınca, “*serbest bırakalım interneti, her yere kuralım, belki yazıyla aramız iyi olur yeni baştan*” diye, yazıyı bir iki cümleyle söyleyeceğim niye bu kadar önem veriyorum. Bizimkiler de işte bunlar işyerlerine Internet kuruyoruz, bunlar Chat yapıyorlar falan diye yasakladılar, hatta gazeteler manşet attı. Chat yaparken yakalananları Hürriyet manşet yaptı. Bırak yazıyı işte ne güzel, başka bir şey yapmaz ki Türkler yani, internette ne yapacak sanıyorsun yani, chat yaparlar, burası sohbet toplumdur. Hiç değilse oradan yeniden yazıyı öğrenebilir miyiz diye, yok şimdi bir umudum yok.

Arkadaşlar, yazı şundan dolayı çok önemlidir: Birey diyoruz ya birey, hani Türkiye’de bireyler yok ya, cemaat patronları var, tarikatlar var, onlar işaret ediyor, şu adam, şu adam, yani Türk demokrasisi dediğimiz şeyi ne abartıp duruyoruz. Hani bir insan düşünüp taşınıp kendi ülkesi adına, çoluk çocuğu adına bir siyasi fikir

geliştirecek falan, çok vardır görüş, ama sonuç olarak ferdiyet olmadığından o tek tepedeki adamın dediği geçer. Şimdi birey olabilmesi için yazı lazım da ondan. O yazı çok önemlidir. Çünkü yazdığınızda bizzat kendinizi de karşınıza koyuyorsunuzdur. Biraz evvel, hanımı bıraktım, Tunalı'ya geliyorum, önümüzde üç kişi gidiyor. Bütün kaldırımı kaplamışlar, atlaman lazım onları geçebilmen için. Dedim ki, bu işte tarla yürüyüşüdür. Yani siz yazıyla ilişkiniz yoksa ötekini göremezsiniz, kendinizi de göremezsiniz. Yazı çok önemli bir şeydir, yazı insanın zihnini dışsallaştırır. Yani yazı sayesinde sen yolda yürürken *"yanımdan bir adam geçer"* diye düşünürsün. Yazıyla ilişkin yoksa tarla yürüyüşüyle devam edersin. *"Allah'ın yolu yani, o da öteki taraftan geçsin"* dersin. Arabayı da öyle kullanırız biz, o yüzden bu kadar trafik kazası oluyor.

Bu *"potlaç"* da çok önemli, var mı biraz vaktim? Peki, dedik ya efendim, eşyayla ilişkimiz de çok önemlidir. Bu *"potlaç"* lafı çok Türkçe gibi duruyor, ama Türkçe değil maalesef. İngilizceye de bir Kuzey Amerikalı topluluktan geçmiş *"potlaç"* diyorlar, İngilizcesi de *"potlaç"* zaten, Türkçede *"potlaç"* diye çevirmiş bazı hocalar, ben de beğeniyorum bu lafı. Potlacı şöyle çevirebiliriz, *"hanı yağma"*, hanı yağma, yağma, yani bu Kuzey Amerikalı topluluklarda şunu görüyor antropologlar: İşte bey toplanıyor, ziyafet veriyor, ondan sonra da herkesi çağırıyor, herkes bir şeyler getiriyor ve oraya davete katılmak mecburi, sonra da kendi evindeki eşyalar dâhil her şeyi yağmalatıyor. Yani *"potlaç"* dediğimiz şey buradaki törenden, sonradan çok araştırıldı tabii ve bizim Ziya Gökalp de bunu gördü. Türklerde de bir *"potlaç"* geleneği var. Yani beylerimiz de yağmalatıyor, o yağma geleneği, biraz buralara dayanır. O büyük ziyafetler, ondan sonra da *"ağanın eli tutulmaz"* lafları, yani burada bir insanın şanı şerefi ne kadar verdiğine bağlıdır. Ne kadar dağıtır, diyor ya Başbakan, *"burada sadaka kültürü var"* tabii var, doğru söylüyor adam. Dağıttım diye adam reklam ediyor, hem dağıtıyor zekâtı, hem de diyor ki, televizyon çağırıyor, *"bak dağıtıyorum"* diyor. Şimdi bu buranın âdetidir zaten, ne kadar dağıttıysan, o kadar övünürsün.

Gösteriş ve şatafat çok önemlidir, ne kadar verdiğin ve ne kadarı zaptettiğin. Yani o yüzden herkes, niye bu kadar ev yapılıyor sanıyorsunuz, gösterecek adam, orada yaşamayı bilmez ki, gene çadır gibi yapıyordur evini yani. Bilmem nereye villa yaptıran *"şuraya ne tablosu assam?"* diye düşünür mü? Ama gösterecek ya, evin

hanımı “*biz şurayı yaptık, şu kadara mal oldu*” diyecek, ondan sonra bunlar hep “*potlaç*”, bizim eşyayla ilişkimiz böyledir, eşya gösteriş içindir, rasyonel kullanım için değildir. Arabalar da öyledir. O yüzden de bazı araştırmacılar tartışıyorlar, “*Türkler kapitalist olabilir mi?*” başlığı ciddi bilimsel bir başlıktır. Adam sermaye biriktirecek, yeni işyerleri açacak, ondan sonra orada insanlar çalışacak falan, bizim girişimcimiz böyle düşünmez, yani düşünse bile bu kalıcı olan düşünme biçimi değildir. Girişimcimiz bizim, “*ne kadar vururum oradan, ne olur*”. O hep devletle de bağlantılıdır zaten ve “*bana ne derler*”, desinlerci bir bakış vardır burada.

İşte Türk düğünleri bu “*potlaç*” geleneğinin çok önemli görüldüğü yerlerden biridir, değil mi? Paralar takılır, atılır falan. Davetlilere “*teyzesinden şu kadar*” falan diye bağırılır. Yani bunlar kapitalist bir insana bunları anlatamazsın. Adam gider vakıf kurar, ona göre okullar kurar. Bizimkiler de kuruyor da, onlarda daha vergiyle ilgili şeyler var yani.

Evet, giyim ve eşya kullanımımızdaki marka merakımız da, kamu kuruluşlarının yemekhanelerini bile mevki ve makama göre bölmemiz de, bu bize mahsus diyorum. Batıda da var örnekleri, ama oradaki tarihçesi farklı. Yani bir yere gittiğinizde, hani mesela bizim hastanede şef yemekhanesi var, ben utaniyorum oraya girmeye, uzman doktor oraya giremiyor falan. Böyle bir şey olur mu yahu? Bu kapıcılar, hizmetçiler, temizlikçi kadın altında evlerimizde çalışanlar, yani ekonomistler belki başka şeyler görebilirler bütün bu olup bitenlerde, ama ben hep bu “*potlaç*” kültürünün esintilerini görüyorum efendim bunlarda. Bu Türklere özgü *kast sistemi* bizim eşyayla ilişkimizin sonucudur. Biz eşyayla gösteriş ve şatafat için ilişki kurarız. Yani evimize, şimdi ben iyi para kazanan doktorlardan biriyim. İstanbul’dakiler daha da çok kazanıyor tabii ki, bir doktor arkadaşım, doktor doktora böyle soru sorar mı, dedi ki: “*Erolcuğum, eve kaç kadın geliyor?*” ne alakası var yani, “*biz 4 tane çağırıyoruz*” dedi. Yani iyi kazancın işaretine bakın Allah aşkına yahu. Yani doktorlarımız da böyledir. Hani zengin olduğunda ölçü değişir, eve kaç kadın geliyor, arabanın markası ne falan.

Son olarak “*potlaç*”ın en önemli işaretlerinden biri eğitimdedir. Bir de şimdi “*hangi okula yolluyorsunuz çocuğunuzu, hangi kursa, hoca kim?*”, Allah Allah, bizim ev kadınları işi gücü bırakmış da eğitim uzmanı olmuşlar. İyi okul neresidir biliyorlar, iyi hoca neresidir biliyorlar. Öyle yapanların önüne koyun bakalım, orta1 matematik

sorularını, bir cevaplasın bakalım. Bakın, hepsi eğitim uzmanı, çünkü gösteriş esastır, desinler esastır. Bu eğitimde inşallah bir çıkış bulabiliriz. Mesela Türkiye’de gördüğüm en büyük dertlerden bir tanesidir; Yahu, her şerde gösteriş olur da eğitimde olur mu? O zaman da böyle bir anlayış; şarlatanlığa, yani gerçek eğitici olmamaya çok çanak tutan bir anlayıştır ve benim korkum ondandır.

İtaat de “*potlaç*”ın gösterimlerinden biridir. Beye itaat edersiniz, yani burada itaat, sadakat çok önemlidir; ibadetten bile önemlidir. Herkes, büyük küçüğe, kadın erkeğe, mevki makama göre yönetilen yöneticiye itaat etmek zorundadır. Askeri düzen; bizim her yerde öyledir. Geçenlerde asistanlar kavga ediyor, kavga nedeni şu: İkinci sene asistanıyla üçüncü sene asistanı, üçüncü sene asistanı diyor ki, “*bana az nöbet yazman lazım, ben senin ağabeyim*”, nöbet kavgası yani. Bu hakkı nereden alıyor, almış onlar koymuşlar, Türkler ya, yani kıdemli olan ötekinin canına okur.

Evet, yani el öpme ve bir de oturma düzenimiz vardır ya, siz ne zaman normal oturma hakkı kazandınız bilmiyorum, ama ben lise 2’de falan artık büyüklerimin yanında diz çökmemeyi başarabildim. Çünkü kimin nerede, nasıl oturacağı bellidir. Bağdaş kurmak, diz çökmek, bunlar ne zaman yapacağın bizim çocuk yetiştirme pratiklerinde çok önemli şeylerdir. El öpmekse bütün bu anlattığım şeylerin nişanesidir. Çok güzel bir âdettir, fakat bunların da kökenlerini bilerek konuşalım.

Uygarlıkla ilişkilerimizi de söyleyip toparlayalım artık. Dedim ki, “*Türklerin kendine özgü uygarlıkları maalesef yok*”. Çünkü yaşam şartlarımız, yani bizim yeteneksiz oluşumuz yüzünden değil bu, “*tarih sahnesinin geç kalmış oyuncusu*” deme nedenim şudur: İlk “*Türklerle ilgili siz ne biliyorsunuz?*” diye sorduğumda, Hunlardan öncesini söyleyebiliyor muyuz? Hayır, Hunlar ne zamana kadar gider? Milattan önce 300’e kadar gider; ötesi yok. Şimdi Anadolu’daki medeniyetlere baktığımızda, değil mi efendim, yani Milattan önce 2000-5000’de biz neredeydik ya o zaman?

Tarihçilerse Hunları Türk kabul etmezler. Tartışmalı, bence Türk’tür de, bize çok kötü davranıyorlar, yani bu tarihin, dünya tarihinin tabii, üvey evladı Türkler. Çünkü inanmıyor adamlar. Bir şey yapıldığında diyorlar ki, “*bunu Ariler yapmış olmalıdır*” Arilerin Asya’daki devamcıları kim, Hint-Avrupa diyoruz ya, ya Hintli olacak, ya İranlı olacak. Yukarıdakiler yapamaz böyle bir şeyi. Batılı tarihçilerin inanılmaz bir açmazları bu. Türklerden iyi bir şey sadır olmaz, bilmezler bunlar, barbar. Barbar

dedikleri biziz ya. Kitapta eciş bücüş denilen de biziz. Asya'nın derinliklerinde böyle bir göçebe topluluklar, soy-boy halinde yaşıyorlar. O yüzden bugün bana sorarsanız, Türkler tabii ki bu anlattıklarım, buranın aydınıyım, tabii ki bunları söyleyeceğim. Ama tarihin büyük topluluklarından biridir; yazı olmadığı için, üstelik alfabeleri buldukları halde yazıya geçirmedikleri için, bu bilgisizliğimiz vardır ve Asya'da daha yeni incelenen bir yerdir. Bakalım neler çıkacak, ama bugünkü resmi bilgilerimize göre, Türk tarihi Göktürklerle, 550 tarihiyle başlar. Yani başlangıç olarak Türk tarihiyle İslam tarihi aynıdır. Bu çok acıklı bir şeydir yani. Göktürklerin kuruluşu da 550'dir, İslamiyet'in zuhuratı da hemen hemen, üç aşağı beş yukarı aynı. Peygamberimizin doğumuyla başlatırsak, 570'tir. Ondan öncesi Türk kabul edilmez, yani *"Hunlar Türklerdi"* diye bir şey yazsanız, uluslararası bir tarih dergisine kabul etmezler; böyle bir şey olmaz.

Her neyse, o yüzden diyorum, tarih sahnesinin geç kalmış oyuncusu demek nedenim o. Şöyle düşünürsek bütün bu anlattıklarımı: Hani dilin öneminden bahsettim, Asya'nın bozkırlarında yaşamak çok zordur, hele hele göçebeyseniz ve sizin altınızda Çin gibi, Hint gibi büyük uygarlıklar varsa, işiniz çok zordur. Çünkü onlar örgütlüler ve hem tabiata karşı, hem Çinlilere karşı mutlaka daha hareketli ve savaşçı olmak zorundasınız. Tonyukuk vezirlerimizden biridir, eğitimini Çin'de almıştır; acıklı olan da bu. Yani şimdi Amerika'ya falan gönderiyoruz ya çocuklarımızı, O büyük Göktürk Devletinde Çin'e gönderiyorlardı, vezirler Çin'de yetişip geliyorlar falan. Tonyukuk'la Bilge Kağan *"insanları yerleştirelim mi ve Budist olalım mı?"* diye tartışıyorlar. Tonyukuk diyor ki *"delirdin mi? Eğer biz yerleşirsek ve Budist olursak, Çinlilere yol göstermiş oluyoruz bizi tepelemeleri için. Yerimiz belli, yurdumuz belli, bir de savaşçı, Budist olduk, uyuştuk, savaşçı özelliklerimiz de gitti. Türk kalmaz. Çok haklı tabii ki. Yani bu anlattığım özelliklerin tabii ki tarihsel koşulları var, nedenleri var. Biraz akılda kalsın diye esprili biçimde söylemeye çalışıyorum ben, ama tarihin aynı zamanda birçok erdemini taşıyan bir topluluktur Türkler. Ama şimdi modern topluma nasıl uyacağız, nasıl var kalışımızı sürdürebileceğiz; onlar aydınların işi. Bunları konuşa konuşa halledeceğiz aramızda.*

Bu özellikler aynı zamanda savaşçı bir yapı geliştirmiştir. Savaşçılık iyi, tamam, çıkarız savaşırız, vatanımızı koruruz da, savaşçılık aynı zamanda bir zihin yapısıdır. Yani sen savaşçı bir topluluksan, evde karınla da savaşırın, çocuğunla da

savaşırınsın, komşunla da sorunları savaşarak çözersin; o yüzden bizim sokaklarda bu kadar kavga oluyor, anlatabildim mi? Yani Atatürk'ün büyüklüğünü ben orada bir kere daha anladım, bunları ben kendim buldum, ama sonra tarihçiler yazmışlar. “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” bu demektir. Ey Türk dur artık, otur kışının üstüne, biraz kitapla uğraş, biraz yaz, çiz, kavga etme artık yani. Kavga etme ki senden yeni bir uygarlık çıksın. Çok düşünülmüş laflardır bunlar.

Bu savaşçı özellik, bazen bizim inanılmaz fırsatlarla karşılaşmamıza neden olmuştur. Hani Çin'i, Hint'i dedik, altımızda büyük kalabalık düşmanlar var falan diye, ama biz yönettik oraları. Yani Tabgaç Hanlığı mesela, Milattan sonra 300'de Çin'i Türkler yönetti. Gene Moğol Yönetimi diye söz ettiğimiz dönem Türklerindir. Hindistan'ı hep biz yönettik zaten İngilizlere kadar. İran'ı da son döneme kadar biz yönettik. Hani onlar uygarlıktı? Bakın şimdi göçebe olmak ve savaşçı olmanın bazı avantajları da vardır. Biz biliyoruz uygarlık orada, hayatın tadını onlar biliyor, sanat orada, düşünürler orada, fakat bizim de gücümüz var, orayı ele geçirebiliriz ve zaten yok olmamak için gidip orayı ele geçirmeliyiz. Yani o fetihçi, fütuhatçı geleneğin nedeni budur ve geçirmişler de, ele geçirmişler de. Ele geçirdik, fakat nasıl yöneteceğiz, yönetme tekniklerimiz var mı, hangi kültürle yöneteceğiz? O zaman şimdi Türklerin özelliklerini söyleyelim efendim, sonra da bununla bitireyim. Daha çok var da sizi de yormuş olmayayım.

Şöyle görüyorum ben: Selçuklu atalarımızdan başlayarak, Anadolu'da neler yaptığımıza baktığımızda, ben gidişin iyi olduğunu söyleyebilirim. Şundan dolayı: Selçuklu atalarımız, büyük insanlardı elbette ve o göçebeler geldiler ve bayağı göçebelereydi yani. Oradaki Kınık beyliğinden bahsediyorum yani, bir Oğuz boyuydular ve demin anlatmaya çalıştığım şeyi yaptılar. Tarih onlara inanılmaz bir imkân bahşetmişti, şöyle ki: Araplar geliyorlar, ama inanılmaz bir kavgaya kapışmışlar, çünkü Sünni-Şii diye bölünmüşler. Halifeliği Büehoğulları ele geçirmiş Şiiler. Halife kıvranıyor Bağdat'ta, Bizans'la kavga etmekten yorulmuşlar, Anadolu boşalmış ve Karahanlılar vardı o dönemde biliyorsunuz. Kimsenin mecali kalmamış, yeni bir tarih dinamik güç bekliyor. Selçuklu bu basireti göstermiş ve İslam'ın başına geçmiş. Fakat sonra ne yapmışlar, sonra Büyük Selçuklu yıkıldı biliyorsunuz, Anadolu Selçuklularıyla devam ettik. Kağanlarımız diyeyim, adlarına bakın Allah aşkına, Alaaddin Keykubat, bilmem ne Keyhüsrev, Allah Allah, yahu isim mi bulamadınız

arkadaşlar? Yok ki, yani şimdi burada büyüklüğümü göstereceğim, İskender adını alan birçok Türk İmparatoru var biliyor musunuz, çünkü büyüğüm diyecek ya, nasıl desin? Orada da İran kültürünün lafı geçiyor. Sarayda Türkçe konuşmak yasak, Farsça en iyi dil, Hz. Mevlana'nın Türklere dedikleri lafları kimse kimseye demez ya. Herkes, yani kendi saray kültürümüzü geliştiriyoruz, ama Türk değil artık. Karamanoğlu, tabii ki buna isyan eder yani. Ama kim iktidara geçerse, aynı şey oluyor; çünkü yönetme tekniklerimiz yok ki.

Batılılaşma dediğimiz şeyi de mecburiyet, nasıl yöneteceksin, hani uygarlık geliştiremedikten kastım o. Bunun bir Türkçe yolunu, bir Türk yolunu bulmak zorundaydık. Cumhuriyet onu yapmaya çalıştı. Sonra inanılmaz bir Fars etkisi vardır, halk bile Farsça konuşur neredeyse Selçukluda. Bu Osmanlıda kırılmaya başladı. Arapçayla ve Farsçayla karışık Türkçe de aradan yol bulmaya başladı, Cumhuriyet de geldi, *"hayır, burası Türk yurdudur"* dedi.

Yani Anadolu'daki hikâyemiz iyi bir hikâyedir ve bu anlatmaya çalıştığım şeyler bunun içindir. Biz bu savaştı göçebe özelliklerimizle, dünya hayatında, insanlık ailesi içinde bir şey yapmaya çalışan bir topluluğuz ve kendimize özgü özelliklerimiz var. İşte daha çok altını olumsuzların çizmeye çalışarak ben bu özelliklerimizi anlatmaya çalıştım. Ama bu özelliklerin aynı zamanda birçok olumlu yanı da vardır. Eğer onları bulup keşfedebilirsek, sadece kendi ülkemizin yurttaşlarına değil, dünyaya da buradan çok iyi, müjdeli haberler gidebilir diye bitiriyorum, teşekkür ederim.

ÖZER BİLSEN- Bu anlattıklarınıza göre çok karamsar bir tablo çizdiniz, yani Türkler her bakımdan biraz o şekilde anladım. Mesela, Amerika'da son yüzyıl, son yıl değil, son yüzyılın doktoru Gazi Yaşargil seçildi. Bu Türk'tür. Geçen sene Mehmet Öz seçildi, bu sene Profesör Aziz Sason, Siirtli 9 çocuklu bir kapıcının çocuğu. Türkler harikalar yaratıyor, bu kadar da değil. Amerika'da herkesin bir psikologu var, her köşe başında psikolog var. Türkiye hatta Amerikan sistemi, siz daha iyi bilirsiniz doktor olarak, bizim Türk sistemini kabul etmek istiyorlar. Yani kapıda bacada konuşma, bir nevi empati oluyor. Bunları neden siz hep böyle köşeli konuştunuz onu anlayamadım.

Mesela, bak bir dakika, Avrupa Ortak Pazarı, Jacques Delon bundan 10 sene evvel *"biz sizi alamayız, niye? Siz Müslümansınız, biz Hıristiyan'ız"* dedi. En

okumuşu, en bilgilileri hemen bıçak gibi şey kesiyor. Peki, neden bunlardan bahsetmiyorsunuz?

EROL GÖKA- Edeyim, edeyim tabii ki. Şimdi efendim, çok haklısınız tabii ki. Hani ben dünyayı da bildiğimi sanıyorum, burada kendi kendimize konuşuyoruz, bunları tabii ki Batılılara da söylemem ya da kitaplarımda birçok olumlu şeyler de vardır. Ben bir Türk hayranıyım, onu size söyleyeyim yani, fakat halipürmelalimizi görelim ki, geleceğe daha umutla bakalım. O yüzden de ben kendi aramızdaki konuşmalarda daha çok olumsuz yanları vurguluyorum, çok haklısınız. Aydın olarak görevimin de bu olduğunu sanıyorum, ya halimiz bu. Tabii ki Türkler çok yeteneklidir, tabii ki bizim bu özelliklerimiz var diye diğerlerinden geri falan değiliz, ama ben bunun nedenlerine işaret etmeye çalışıyorum. Yani buralardan düşünmeye başlarsak, daha sağlıklı sonuçlar bulabiliriz. Yani sizin saydığınız başarılı insanlarımız dışında çok daha başarılı Türk insanlarımız da vardır.

Türkiye Cumhuriyeti başlı başına başarıdır zaten. Yani İslam olup da ayakta kalabilmiş başka bir topluluk mu var? İslam olup da uygarların böyle gıpta ettiği başka bir topluluk mu var? Fakat ben diyorum ki, bu eksik yanlarımızı da görürsek, eksik demeyeyim de şimdiki duruma göre, böyle de bir yanımız var. Mesela bu yazıyla ilişkimizi düzeltemezsek eğer, çok umutvar olmayalım. Çıkar Gazi Yaşargiller ama bir tane çıkar. Ama yazıyla ilişkimizi düzeltebilirsek, ...

SALONDAN- Aynı görüşte değilim, çok var.

EROL GÖKA- Nasıl efendim?

SALONDAN- Ben bir mühendis olarak, şöyle düşüneyim: 1960 yılından itibaren mühendisim, elektrik mühendisliği yapıyorum. Hemen hemen dünyayı dolaştım, teknoloji kapmak için. İki oğlum var, ikisi de elektrik mühendisi, o ikisine şimdi ben ulaşamıyorum, benden fersah fersah uzaktalar. Birisi doktor mühendis, ötekisi de büyük bir işadamı. Ama ben o kadar meşguller ki, onlarla bir araya gelip baba-oğul bir yerde bira içelim diye dahi vakit bulamadım. Şunu söylemek istiyorum: Oğlum Amerika tahsilini yaparken ben de gittim diploma törenine, manzarayı gördüm. Çok enteresan bir konu var, oradaki arkadaşlarını gördüm, hepsi doktora yapıyor, çoğu yapmış, orada çalışıyorlar. Tahmin edemeyeceğimiz bir sayı, benim aklımda değil, ama çok miktarda bilim adamı mertebesinde Türk mühendis var, gördüm.

Şimdi ben şunu iddia ediyorum: Burada yöneticiler de var, KİT'lere falan, yönetmen arkadaşlar da var. Birçoklarıyla da aynı fikirde değilim. Türkiye'de bir şeyleri yapmak için, yatırımları yapmak için, bir paraya ihtiyacımız yok, bizim paramız var, ama biz o parayı kamuoyuyla rezoransa gelip işletmeye sokamıyoruz.

İkincisi, ileri teknoloji dediğimiz *high technology* Türkiye'de var. Bizim çocuklarımızda var, istemeyeceğiniz kadar var. İkincisi beceriklilik yönünden ben Türkler kadar da başka bir topluluk göremiyorum. Bir örnek vereceğim: Yerli bir arabam var. Arabamın anahtarı bozuldu, sanayiye gittik anahtarcı geldi, çocuk daha ilkokulu yeni bitirmiş, ortaokula bile gitmemiş, ama usta. Onun ustabaşı da, yani patronu da 17 yaşında, lise okumamış, ortaokuldan terk. Çocuk geldi teşhis etti arızayı ve bir okumuş bir mühendis gibi bana sebeplerini söyledi, "*Bunun çıkar yolu 2,5 milyon. Eğer hepsini tek tek değiştirirsek her biri 5 milyondur. Hangisini tercih edersin?*" dedi. Ben de "*çıkart yolu*" dedim. Onu da söktü, söküp yaparken de bana izah etti, nerede arıza var. Şimdi düşünün, bu bir beceriklilik numunesidir. Bunları yaşamak lazım. Ben hayatım boyunca tırnaklarımla geldim, hem işçilik yaptım, hem mühendislik yaptım, staj yaptım, dolaştım, gördüm. Türkleri de pek o kadar şey yapmayalım. Merak etmeyin, şunu söyleyeyim ki ben sabaha kadar da konuşsanız dinlerim, çok güzel sohbet yaptık, ama bunun devamını isteriz, sizi tekrar bekleriz.

EROL GÖKA- İnşallah sağ olun.

Buyurun efendim.

HÜSEYİN AVNİ YAZAN- Hocam, en baştan söylediğiniz hakikat çıktı. Hiç yorulmadık, ben şahsen yorulmadım.

EROL GÖKE- Çok sevindim.

HÜSEYİN AVNİ YAZAN- Çok esprili şekilde konuştunuz, bir insanın önce kendini tanıması lazım, kendini bilmesi lazım. Onu bize anlatmaya çalıştınız, fakat bu topluluk Türkiye'yi kuran topluluk, cumhurbaşkanları yetiştiren topluluk. Biraz da o yüzden belki biraz alınganız.

EROL GÖKA- Biliyorum, bir Harp Okulu var, bir siz varsınız zaten.

HÜSEYİN AVNİ YAZAN- Evet, her yerde teknik üniversiteler var, İstanbul Teknik Üniversitesi gibi. Efendim, şimdi size dönüyorum, hiç duyulmamış bir soyadınız var. Soyadınız nereden geliyor; onu bir öğrenmek istiyorum. Benim

Didim’de bir yazlığım var, orada çok Denizlili var, tabii en akıllıları Çallılardır. Denizlili misiniz, Çallı mısınız?

EROL GÖKA- Çallıyım.

HÜSEYİN AVNİ YAZAN- Alkış istiyorum.

EROL GÖKA- Soyadımı anlatacağım efendim, biraz hikâyesi uzun.

HÜSEYİN AVNİ YAZAN- Leyli meccani okumuşsunuz, buradaki pek çoğu da arkadaşımızın leyli meccani okumuştur; ben de onlardan biriyim. Bize “*devlet ambarının fareleri*” derlerdi. Yani siz de o farelerdensiniz, cumhuriyetin bir elit yetiştirmek için çabaladıkları insanlardansınız. 18 senedir Türkiye’de yazarlık yapan bir İngiliz’e sordular televizyonda “*Türkleri nasıl tarif edersiniz?*” diye. İngilizler biliyorsunuz çok dikkatlidir. Bir tek kelime söyledi, “*kurnazdırlar*” dedi. Kurnazdırlar, kurnaz, kurnazın anlamını artık siz daha çok yorumlarsınız.

Siz de bahsettiniz, biz bir defa göçebe toplumuz. O göçebelik içimizde; istersek 15 sene Avrupa’da kalalım, onlarla beraber yaşayalım, o içimizden çıkmıyor. Ben de Toroslar’ın bir çocuğuyum, Akseki’den. Sizi çok iyi anladım anlatırken. Bir de neden göçebeyiz; onu da izah ettiniz. Çin 50 milyon, Orta Asya 5 milyon, 5 milyonun hayatta kalabilmesi için göçebe olması lazımdı. Çin ordusu geldiği zaman kaçabilmeli, atlarının hızlı olması lazım, oklarının uzun atılabilmesi lazım, üzengi üzerine yükselip geriye atış yapıp vurabilmesi lazımdı. O sayede hayatta kaldık, Anadolu’ya kadar geldik, burada da hayatta kaldık. Dilimizi de kaybetmedik, içimize birçok başka insanlar da girdi, ama o dil, hâkim olarak kaldı. Bu da bizim güçlü yanımız. Devlet kurmak işine kalkınca insanları kullanmaya çok alışmışız. İran’a gelmişiz, Selçuklu Devletinin yönetimini biliyorsunuz İranlılar yönetmiştir. Osmanlılar da o zamanın en medeni, en büyük devleti olan Bizans yahut Doğu Roma’dan almışız ve onu da başarıyla da 600 sene götürmüşüz. Yani sizin anlattıklarınız bize hakaret değil, bir nevi övgüydü. Bazı hususlarımız var, Avrupa Birliği bizi kullanmak istiyor, Avrupa Birliğine getirmek istiyor. Ne dersiniz buna? Buna bir cevap istiyorum. Bizi kullanmak istiyor, hâlbuki biz kullanılmak değil de kullanmaya alışmış bir milletiz. Onların da korktuğu, bizim de korktuğumuz, biz onları nasıl kullanırız kavgası yapılıyor bence. Onun için anlaşıyoruz diye düşünüyorum. İştirak eder misiniz bilmiyorum?

Fakat iştirak ediyorum, yazma meselesi, yazma ve söz, bir de oturmak ve yıkmak. Bizim her üçüncü cümlemiz oturmaktır. “*Gel oturalım konuşalım, oturak âlemi, gel oturalım yemek yiyelim*” Efendim, mutlaka oturan bir milletiz, atın sırtında da otursak, gene oturan bir milletiz. Onun için bacaklarımız kısa kalmış. Bundan kurtulmamız lazım. Bir de yıkmak, hiçbir dilde yıkmak yoktur. Yani “*hükümetin yıkılması*” diye bir tabir yoktur. Biz değiştirmiyoruz hükümetleri, yıkıyoruz, onun yerine başka bir şey getirmeye çalışıyoruz tarih boyunca. Bundan da korkuyor Avrupa ayrıca.

Göçebeliğin bir de şeyi vardır, “*atdüz*” tabiri vardır bizim Akseki’de. *Atdüz*, çöpün atıldığı yerdir. Oradan atarsınız. Göçebe de çadırından dışarıya atar, o *atdüz* temizlenmez, ancak senede bir defa, tarlaya götürülür, vesaire, diğer şeylerle beraber. *Atdüz* adı, bir düzlük atılan ve vatan dediğimiz şey de, yurttur esasında, yurt da göçebe çadırıdır. Yani vatan bu göçebe çadırının içindedir, dışına taşmaz. Göçebe, Yörükler alırlar çadırını giderler, yalnız bunu derken Selçuklulara geldiğimiz zaman, Anadolu Selçuklularının başşehir Konya değildir, İznik’tir. İlk başşehir İznik, İznik Bizans’ın dibidir. Haçlı Seferlerini başlatan da Orta Asya’dan gelmiş, cenk sanatını en iyi bilen, savaş sanatını en iyi bilen mahir millet, gitmiş başşehirini Bizans’ın dibine, burnunun dibine kurmuş ve Haçlı Seferleri de o yüzden başlamıştır. Yoksa Osmanlıdan önce Selçuklu belki çoktan Avrupa’ya atlayıp orayı halledecekti.

Evet, soru diyeceksiniz, arkadaşlar uyarıyorlar.

EROL GÖKA- Ben çok memnunum, dinliyorum ben yani.

HÜSEYİN AVNİ YAZAN- Evet, ben biraz da size anlatmak için söyledim. Şimdi sanayiden hiç bahsetmediniz, yani Atatürk’ün başlattığı devrimlerden biri, en büyüğü de sanayileşmedir. Türkiye’de hâlâ biz ona giremedik, Avrupa’nın bizden en büyük farkı, göçebe olmaması, oturmasıdır ve kilise de onu sağlamıştır. Yani kilise Tanrının içinde olduğu bir mekândır. Bizde Tanrı her yerededir, Allah her yerededir. O mekânın etrafında gelişmiştir şehirler, kilisenin etrafında, mutlaka bir kilisesi vardır ve oturan bir toplumdur, yani yerleşik bir toplumdur. Bizse eyer üzerinde oturan bir topluluk olarak kalmışız. Bence en büyük farkımızdan biri o bana göre. Bu sanayi fevkalade önemli, çünkü sanayi de insanları eğiten en büyük faktör. Buradaki meslektaşlarımızın pek çoğu da o sanayiden gelme insanlar, sanayiye kuran insanlar, ama bunu biz yayamamışız.

Ben tarihe biraz meraklıyım, Avrupa’da tarihçiler “ordu-devlet” derler. Ordu-devlet ordunun etrafında kurulmuş bir devlettir, ona bir millet gerekir. O ordu-devlet milletini kendi kurmuştur. Yani biz Türkler dediğimiz zaman, herkes, hepsi Türk değildir. Türkleştirdiğimiz, dilini verdiğimiz, bilmem Kafkasya’dan göçen, Balkanlar’dan göçen, Kırım’dan göçen, vesairenin bir karışımıyız biz ve bir de tabii yerli halk var; bunu da dikkate almamız lazım. “Diyar-ı Rum” diyoruz Anadolu’ya, “Rum Diyarı” diyoruz. Onların hepsi kaybolmadı ki, biz onları da ne ettik? Hazmettik. Yani özelliklerimiz derken, sırf göçebe özelliği değil de, diğer özellikleri de dikkate almamız lazım, yani geleceğimiz iyidir diyorum. Başkan “yeter” diyor, ikinci bir konferans gibi oldu, sizden de özür diliyorum, teşekkür ederim.

EROL GÖKA- Ben teşekkür ederim, sağ olun. Efendim, şu soyadı hikâyesini söyleyeyim, çünkü bu enteresan bir şey, o yüzden hemen beyefendiye cevap vermedim, çok yararlandım, çok teşekkür ederim.

Şimdi bu sonlara “a” ekleme birçok şeyde var, en komiği de, komik çünkü yani havada “a” duruyor, Göka diye bir şey yok, Gök. Ama en komiği geçen dönem Adalet Komisyonu Başkanımız, bir milletvekilimiz “Karaa” soyadıydı. Kara bir de yanında “a” var, bir de “Küçüka” var, “Şansal Büyüka” var, biliyorsunuz değil mi? Bu “a” lar nedir, ben çok merak ettim tabii, bir de tarih psikolojisiyle uğraşıyorum ya.

İki şey çıkıyor efendim: Biri, tabii ben de Kafkasyalıyım diyebilirim, 93 göçmeniyiz biz Denizli’ye. 93 çok önemli bir tarih tabii. 1877’ler, Osmanlı-Rus Harbinde yenildik ve her yerden, Balkanlardan olmak üzere Kafkasya’dan da göç aldık, yani ilk göçler öyle başladı. Bu Atabekler var ya efendim, Selçuklu Atabekleri, o dönemde büyük ihtimalle Gürcülerle ilişkide. Gürcüler de biliyorsunuz “şivide” ve “natze” diye biter hep soyadlar. Yani bizimkileri tam telaffuz edemedikleri için “a” eklemek zorunda kalmışlar gibi. Sanki bizim bu sonuna “a” eklenen soyadındaki insanlara baktığımda da hep böyle Kafkas tipli olduklarını gördüm.

İkincisi de, mesela Moğol’a sorduğunuzda gök nedir diye “göku” ya da “göka” diyor, Moğollar. Yani tabii ki, oralarda da ciddi Moğol etkisi vardı, sanıyorum böyle bir şey kaldı. Yoksa “gök” demek, nasıl küçük “a” küçük demekse, büyük “a” büyük demekse, gök demek. Ama o “a” ekleri, şiveye geçmiş gibi duruyor. Bunu da söylemiş oldum yani, gürcü ve Moğol etkisi var.

Buyurun efendim.

NURETTİN ELBİR- Gerçekten ilginç, değerli bir konuşmaydı. Ben bu konuşmayı yermek ve övmek olarak algılamadım, gerçekten o değildi. Kültür, yazı, bir toplumun millet olarak, kitle olarak belli bir kültür düzeyine gelmesi, yoksa teknik, buluş yahut teknikte belli bir düzeye gelmek değil. Türkiye’imizde 50’li yıllara kadar Anadolu’nun neresinde olursa olsun, üniversiteye gitmek için, önce İstanbul şivesi Türkçeyi konuşmak bir slogandı, bir sistemdi. Bugün Anadolu’nun neresini bırakın, İstanbul’a gittiğiniz zaman yerine göre şive olarak birbirimizi anlayamıyoruz. Bu Sayın Hocamızın belirttiği gibi bir yazı, iki 50’li yıllardan sonra, belki biraz politik olacak, ama onu kastetmiyorum, siyasi rejimle eğitimin bir kargaşaya dönüştürülmesi sonucu, toplumumuz kültür bakımından birbirini anlamaktan uzak kalıp bir yozlaşmaya gitmiş durumdayız. Bu bakımdan acaba, bilmiyorum, ben bir şey açıklamak istemiyorum, ne yapılabilir ki bu kara düşünceleri bırakıp ta tekrar kültürümüzü yazılı hale getirip, kitle olarak aynı düzeye gelebilmek. Burada bu konuşmayı anlayacak, diğer bir vatandaş var mı? Hepsi mühendis, biz kendi kendimize değerlendiremeyiz Türkiye’yi. İşte fark burada. Tüm Türkiye’yi toplu olarak, düşüncede, algılamada en az bir düzeye nasıl getirebiliriz, bu konuda neler yapılabilir? Teşekkür ederim. Ben bunu bu şekilde algıladım.

EROL GÖKA- Şöyle: Yani ben bu ülkenin aydınıyım ve bildiklerimi söylemeye, yazmaya çalışıyorum efendim. Sizin söylediklerinizden de çok istifade ettim doğrusu. Bir kere, aydınlarla halk arasında, hani demin sözünü ettim ya, bizim kendi ana-babamızla nasıl derdimiz varsa, genel olarak aydınlarla halk arasında da bir dert var. Kendi ana-babamızla olan dert ne? Yani okumuş, köyünü beğenmiyor; bu doğru, ama burada halledilmesi gereken bir şey var: Aydınlar da ülkenin gerçek problemleriyle uğraşmıyor. Ben şimdi çok müsterih hissediyorum kendimi, çünkü ben bu ülke için çalışıyorum, hastasına bakıyorum... Tamam, o başka ama dilim döndüğünce biz nereden geldik, nereye gidiyoruz ve benim bu psikoloji bilgim ne işe yarar, bunu işler hale getirmeye çalışıyorum. Böyle yaparsak eğer, yani hem halkımızla, hem tarihimizle bağlarımızı, o kopmuş olan bağları yeniden tesis edersek ve konuşmaya başlarsak, o zaman şimdi dezavantajmış gibi duran birçok şeyimizin avantaj olduğu ortaya çıkacaktır. O zaman yöneticilerimiz bu fikirlerden daha çok istifade edecektir ve çok ben de umutvarım yani, Türkiye’nin geleceğini hiç kötü

görmüyorum. Avrupa Birliğini sonuna kadar destekliyorum, adamlar bizi nasıl alacaklar merak ediyorum. Bir süre sonra kim kimi alacak o tartışılır hale gelir yani.

SALONDAN- Biz tarihimizde üç defa yazı değiştirmişiz: Yukarıdan aşağı, sağdan sola, şimdi de soldan sağa. Başka bir millet yok yani. Bir dahaki sefere herhalde aşağıdan yukarıya doğru olur.

Şimdi yazıyı bu kadar çok değiştirmek, yazıyla ilgilenmememizin sonucu olabilir veya yazıya ilgilenmememiz, yazıyı bu kadar çok değiştirmemizden midir?

EROL GÖKA- Şimdi sadece yazı çerçevesinde hiç düşünmedim ama bu izin verirseniz benzetmenizi de başka konuşmalarım da kullanacağım, çok güzel, çok net beyefendi söyledi, aynen böyle olmuştur. Sırf kullandığımız yazılardan bakarsak, daha kendi bakışım uygarlıklarla ilişki çerçevesinde üç tane yazı değiştirdik. Tabii yukarıdan aşağı yazı kendi yazımızdı bizim, ama o da çok tartışmalıdır, yani diğer yazılarla ilişkisi, özellikle “*South*” etkisi, İranlıların etkisi çok tartışılır. Bunun üstünde düşünmem lazım benim. Ben daha çok hep uygarlıklar çerçevesinde bakmaya çalıştım. Yazıyı da alfabemiz olmasına rağmen, kendi yazı dilimiz olmasına rağmen, benim aklım daha çok, “*niye kitleleşemedik, niye okuryazar sayımızı arttıramadık?*” konusuna takıldı. Çünkü hiç Türk Halkında öyle bir zihinsel olarak yetersizlik falan da görmem, yani bu halk o zor Farsçayı anlamıştır. Efendim, Selçuklu döneminde gezginler diyor ki, “*halk Farsça biliyor ve yazıya da çok teşneler, çok hızla öğrenebilirler*”. Yani mesela, yeni harflere geçişte çok zorlanmıştır birçok insanımız, çünkü öğreniyorlar. Şimdi bunun daha kolay yolları nasıl olmalıdır? Türkler gerçek anlamda yazıyla dertlerini nasıl halletmelidir? Oturup konuşma vakti yeni geliyor, dilcilerimiz de konuşuyorlar. Ne vesileyle konuşuyoruz biliyor musunuz? Bu Rus hinterlandındaki Türk toplulukları, Latince’ye geçecekler, hangisi daha iyi olur diye dilcilerimiz inanılmaz işler yapıyorlar. O yazıları birleştirelim derken, belki bu dediğimiz çerçeveler de, o sorular olarak gündeme gelebilir.

ERSİN ZİHNİOĞLU- Hocamıza teşekkür ediyoruz; geldi, eksik olmasın.

Aşağıda ikramımız var, buyurun, bekliyoruz.

----&----